

**A HISTORICAL EVENT FOR THE
PERSPECTIVE OF THE OTTOMAN POETRY:
THE REFLECTIONS OF VAK'A-YI HAYRİYYE**

Divan Şairleri Nazarından Tarihî Bir Vak'a:

Vak'a-yı Hayriyye'nin Şiire Yansımaları

İlyas KAYAOKAY¹

Abstract

Divan literature is one of the important sources to consider in the Ottoman historical researches. In this respect; It is not possible to say that there is a difference between the terms "tezkire", "gazavat-nâme", "victory-nâme", "sür-nâme", "şehrengiz", "culüsiyye", "fetih-nâme" "siyaset-nâme" is a historical document which should be taken into account in research studies of Ottoman history, even though it is a literary genre. Again, in the divans of the poets; it is possible to carry important historical information in terms of Ottoman history in "terkib and terci bend", "mesnevi", "kıt'a" and "gazel" "kaside" written for the sultans, grand viziers and important statesmen. In this work, the story of the removal of the Janissary Corps, known as Vak'a-yı Hayriyye (1826) in Ottoman history, will be transmitted with the viewpoint of divan poets. The poets' thoughts, determinations and evaluations about this important event will be expressed with the movement of the identified poems. As will be seen in the case of Vak'a-yı Hayriyye, divan poets are, in fact, secret historians. In some of them, there is little or no information in history books. With this work, it was aimed to attract the attention of the historians to the divan literature, which is rarely used in the Ottoman historical researches.

Key words: Ottoman Poetry, History, Vak'a-yı Hayriyye, Kaside, Janissaries

Özet

Divan edebiyatı, Osmanlı tarihi araştırmalarında, dikkate alınması gereken önemli kaynaklardan biridir. Bu hususta; tezkireler, gazavat-nâmeler, zafer-nâmeler, sür-nâmeler, şehrengizler, culüsiyyeler, fetih-nâmeler, selim-nâmeler, süleyman-nâmeler, siyaset-nâmeler birer edebî tür olmasına rağmen, Osmanlı tarihi çalışmalarında göz önüne alınması gereken birer tarihi belge niteliğindedir. Yine şairlerin divanlarında yer alan; padişahlar, sadrazamlar, önemli devlet adamları için yazılan kasideler, terkib ve terci-bendler, mesneviler, tarih kıt'aları ve gazeller, içerisinde Osmanlı tarihi açısından önemli bilgiler taşıyabilecek niteliktedir. Bu çalışmada, Osmanlı tarihinde Vak'a-yı Hayriyye (1826) olarak bilinen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hadisesinin, divan şairlerinin bakış açısıyla aktarımı yapılacaktır. Tespit edilen manzumelerden hareketle şairlerin, bu önemli olay hakkındaki düşünceleri, tespitleri ve değerlendirmeleri ifade edilecektir. Vak'a-yı Hayriyye örneğinde de görüleceği üzere divan şairleri aslında, devrin birer gizli tarihçisidir. Onların bazı manzumelerinde, tarih kitaplarında çok az bulunan yahut hiç yer almayan bilgiler mevcuttur. Bu çalışmayla, Osmanlı tarihi araştırmalarında çok az istifade edilen divan edebiyatına, tarihçilerin dikkatlerinin çekilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Tarih, Vak'a-yı Hayriyye, Kaside, Yeniçeriler.

¹ Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, kayaokay_2323@hotmail.com.

GİRİŞ

Edebiyat ve tarih bilimi arasında birbirini besleyen, tamamlayan iki öz kardeş gibidir. Aradaki fark; edebiyat daha nazikâne (yumuşak) bir tavırla meseleye yaklaşırken, tarih daha tündâne (keskin, sert) bir tavırla meseleye bakar. Tarih ve edebiyat arasındaki yakınlık, geçmiş yüzyıllara doğru gidildikçe daha çok artar. Burada konuyu sınırlandırarak divan edebiyatı ve tarih bilimi arasındaki sıkı bağı kısaca değineceğiz.

Divan edebiyatı bir aşk edebiyatı olarak tanınır. Lakin onun, Osmanlı tarihini aydınlatmada ciddi anlamda bir kaynak olabileceği de ehli tarafından malumdur. Başta tezkire, surnâme, gazavatnâme gibi çeşitli edebî türler olmak üzere devrin padişahları, sadrazamları, önemli devlet adamları için yazılan kasideler, terhib-bendler, mesneviler ve gazeller, arasında içerisinde önemli tarihi veriler taşıyabilecek nitelikte birer tarihi belge olarak görülebilir. Bu konuya ilk dikkat çeken, “*Mesihî Divanı; Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir*” adlı çalışmasıyla² Necip Asım olmuştur. Özellikle “tarih kıt’aları” bu hususta ayrı bir kıymete sahiptir. “*Edebi Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma; Divanlardaki Tarih Manzumeleri*” adlı bir çalışma³ yapan Kenan Erdoğan, 15. asırdan 20. asra kadar yaşamış bazı şairlerin, divanlarındaki tarih manzumelerini inceleyerek “tarih, edebiyat tarihi, mimarlık tarihi, şehir tarihi gibi birçok bilim dalı için önemli bir kaynak olan tarih manzumelerine” dikkat çekmiştir. Yazar, tarih manzumelerini “mum” a benzeterek, bu mumum tarihin karanlık kalmış kısımlarını aydınlattığını, bu sebeple tarih bilimi için değerli olduğunu ifade etmektedir. (Erdoğan, 2002: 717)

Biz de bu çalışmada Osmanlı tarihinin en önemli tarihi olaylarından biri olan Vak'a-yı Hayriyye/ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hadisesine divan edebiyatı nazarından bakarak, bu edebiyatın tarih bilimine ne gibi yönlerden katkı sağladığını tespit etmeye çalışacağız.

Vak'a-yı Hayriyye ile ilga edilen Yeniçeri Ocağı'nın, I. Murad zamanında, Karamanlı Molla Kara Rüstem'in fikriyle kurulduğu söylenmektedir. (Şeref Han, 1971: 62) Koçu'ya göre bu ocak; “Ortaçağ'ın sonlarında derebeylik rejiminin karşısında Anadolu Türklerini merkezi bir idare altında toplamak isteyen Osmanlı hanedanının mutlakiyet idaresini korumak için” kurulmuştur. (2004: 15) Yeniçeri Ocağı, manevi eğitimini Bektaşî “dede” ve “baba”larından almıştır. Yeniçeriler, Bektaşîliğe olan yakınlıklarından dolayı, “Hacı Bektaş Ordusu” şeklinde isimlendirilmişlerdir. Yeniçerilerin, harbe giderken daima Bektaşî gülbanklerini” terennüm etmeleri bundandır (Eğri, 2002: 173). Yeniçeri Ocağı'nın temel taşı, 18. asırda ortadan kalkan “devşirme” sistemidir. Devşirilenler hemen yeniçeri olamazdı. Onlar önce acemi oğlanlar kışlalarında terbiye ve talim gördükten sonra yeniçeri oluyorlardı. (Koçu: 2004: 34-39) Zamanla bu kural da ortadan kalkmış ve her önüne gelen maaş alabilmek için, asker olarak ocağa yazılmıştır.

Ocak, asırlarca devletin fetihlerinde, önemli zaferler elde etmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Ancak gerileme devriyle birlikte eski yapısını kaybederek bozulmuş ve tüm yenilgilerin müsebbibi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle ocağın kaldırılması fikri ortaya çıkmış ve bu uğurda başta Sultan II. Osman olmak üzere pek çok devlet adamı canından olmuştur. III. Selim gibi yenilikçi padişahlar, Osmanlı'nın nefsi emmaresi olarak gördükleri, devletin önündeki bu engeli kaldırmaya çalışsa da ocağı kaldırmak 1826 senesinde II. Mahmüd'a nasip olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın lağvından sonra on beş gün içerisinde on binden fazla tertipli askerle, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye” adıyla yeni talimli bir ordu kurulmuştur. (Mutlu, 1994: 24)

² Necip Asım (1326). “*Mesihî Divanı; Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir*” İstanbul.

³ Erdoğan, Kenan (2002). “*Edebi Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma; Divanlardaki Tarih Manzumeleri*” Türkler, C.11, Yeni Türkiye Yayını, Ankara. s.s. 708-717.

Goodwin'in "Osmanlıların kendi kendilerini yenerek kazandığı zafer" (2008: 246) şeklinde ifade ettiği Vak'a-yı Hayriyye hadisesi 19. asrın en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilir. Artık yapılacak ıslahatların önünde bir engel kalmamıştır. Vak'a-yı Hayriyye devletin ömrünü az da olsa uzatmıştır. Osmanlı tarihi açısından ayrı bir öneme sahip bu gelişme, divan edebiyatında da kendisine fazlasıyla yer bulmuştur. Bu olayı konu edinen pek çok müstakil mensur-manzum eserler, kasideler, tarih kıt'aları kaleme alınmıştır.

Çalışmamızda, Vak'a-yı Hayriyye'yi işleyen manzumeler tespit edilip incelenerek, tarihî bir olayın divan edebiyatına nasıl yansdığı, şairlerin bakış açısıyla ifade edilecektir.

VAK'A-YI HAYRİYYE'NİN DİVAN ŞİİRİNE YANSIMALARI

Abdî (ö.1885), "Kasîde-i Osmâniye" başlıklı 73 beyitlik kasidesinde, Osman Bey'den başlayarak devletin padişahlarını, bazı şehzadelerini ve onların döneminde yaşanan gelişmeleri anlatmaktadır. Devletin tarihini manzum şekilde anlatması, bu kasideyi farklı kılmaktadır. Manzumenin 30-40. beyitleri Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hadisesine ayrılmıştır. Şairin, bu konuya on beyit ayırması, mevzuyu ne kadar ciddiye aldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Abdî'nin Yeniçeri Ocağı hakkındaki tespitleri, değerlendirmeleri yerindedir. Burada ocağın nasıl bozulduğu, düzeni nasıl bozduğu şair nazarıyla ifade edilmektedir. Abdî, Vak'a-yı Hayriyye'nin dikkat edilmesi gereken önemli bir hadise olduğunu vurgulamaktadır. Şair, -gayr-ı ihtiyarî olarak- geriye dönüş tekniğini kullanır ve bozulmanın arka planını anlatır:

Ehemmiyyetle bak şu Vak'a-i Hayriyye'ye zîrâ

Gürûh-ı yeniçeri olmuş idi tâbi' ehl-i 'ısyâna (Abdî Divanı, K.10/30)

Şaire göre; Yeniçeriler artık isyan edenlerden olmuştu. Her biri cehaletin pis suyuna bulaşmıştı. Çok büyük yeminler ederek kazan kaldırırlardı. Şairin "kazgan", yani kazan dediği, yeniçeriler sayesinde ortaya çıkmış bir deyimdir. Yeniçeriler isyan ettikleri zaman, yemek pişirdikleri kazanlarını da toplayıp getirdiklerinden dolayı, zamanla devlete asi olanlar için bu deyim kullanılmıştır.

"Yeniçeri ihtilallerinde, kazanlar devletin başında bulunanlara karşı isyan bayrağı çekme yerinde mutfaklardan Et Meydanı'na çıkarılır, ihtilalci yeniçerilerin istediği yapılmaya kadar kışla mutfaklarında ocaklar yanmaz, aş pişmezdi." (Koçu: 2004: 111)

O rütbe kaplamışdı her birin çirkâb-ı nâdânı

Ederlerdi yemini fart-ı ta'zîm ile kazgâna (Abdî Divanı, K.10/31)

Şair, bozulmanın arka planını anlatırken, Yeniçerilerin eski askerî kanunları unuttuğunu söylemektedir. Yeniçerileri bozan dış faktörlere de temas eden Abdî, askerler arasına Ermenilerin, Rumların, Çingenelerin katıldığını ifade eder. Bilindiği üzere Yeniçeriler arasına devşirilmemiş gayr-ı Müslimler alınmamaktadır. Şairin bahsettiği, eski askerî kanunlardan biri de budur. Bunların yanında; manav, bakkal, börekçi gibi askerlikle alakası olmayan, yeteneksiz kimseler gelip, askerlerin kaydının tutulduğu (perişan olmuş) defterlere, maaş alabilmek için adını kaydetmiştir. Dönem hakkında bilgi veren kaynaklar, şairin bu dikkate değer tespitlerini doğrular niteliktedir:

"Hamamdaki tellak, kayıktaki hamlacı, bostandaki ırgat, yanaşma, çarşı pazar halkı, şekerci, börekçi, kalaycı, kazancı, yorgancı, hallaç, yemenici, saraç cümle zanaat ehli ve esnaf yeniçeri olunca, beş yüz senelik asker ocağı, yeni bir düzen, yeni silah ve talim kabul etmez, hiçbir suretle ıslah edilemez bir hale gelmişti" (Koçu: 2004: 398).

Şair, yeniçerilerin küçük bahaneler bularak ikide bir ayaklandığını, köpekler gibi etrafa saldırdıklarını söyler:

Unutmuşlardı kânûn-ı kadim-i 'askeriye hep
Sokulmuş içlerine Ermeni vü Rûm u Çingâne

Manav bakkal börekci gibi etrâk-i belâhetnâk
Nefer kayd olunup bu defter-i cünd-i perişâna

Ayaklanıp ikide birde bir cüz'i bahâneyle
Ederlerdi kilâb-âsâ ta'addi ehl-i iskâna (Abdî Divanı, K.10/32-34)

Onlar bu hâllerıyla savaşa girer ve ilk hamlede düşmana mağlup olurlardı. Şair, savaşlarda alınan yenilgilerin, tahrif olmuş yeniçeriler yüzünden olduğunu söyler. Abdî onları, itaat etmeyen asi eşkıyalar olarak görür. Artık bunların ortadan kaldırması vacip olmuştur:

Bu hâliyle konarlardı egerçi hidmet-i harbe
Olurlar idi evvel hamlede maglûb düşmâna

Ne etdi bu 'usât-ı eşkiyâ bir kerre insâf et
İzâle vâcib oldu bunları hep pâdişâhâne (Abdî Divanı, K.10/35-36)

Padişah da gereğini yapmış ve bunların her birini intikam kılıcından geçirmiştir. Mertlik göstererek bu eşkıyalar ocağına incir ağacını dikmiş ve onları dağıtmıştır. Şair, sonrasında olan gelişmeleri de iki beyit halinde ifade eder. Askerler, bir nizama göre yeniden toplanmıştır. Abdî, bu yeni askerleri, "taze fidan"a benzeterek över:

Geçirdi her birin şemşir-i sâr u intikâmından
Ocag-ı eşkiyâyâ dikdi incir şöyle merdâne

Yeniden yazdı efrâd-ı 'asâkir hep nizâm üzre
Nice tâze fidân gars eyledi bunu gülistâna (Abdî Divanı, K.10/37-38)

Fâzıl'ın (ö.1882), yeniçerilere kızgınlığı vardır. Çünkü babası Mustafa Nuri'yi, Yeniçeri Ocağı'nın isyanı esnasında, yaşanan kargaşa ortamında kaybetmiştir. Babasının vefatı üzerine 11 beyitlik bir kıt'a-yı kebire yazar ve bu olaya tarih düşürür [1242/1826]. Babasının ölümüne sebep olanlar, asi yeniçerilerdir. Şair, 4-8. beyitler arasında; asi yeniçerileri ve babasının onlar tarafından nasıl öldürüldüğünü anlatır.

Fâzıl, Sultan II. Mahmûd'un yeniçerileri kaldırma teşebbüsünden söz eder. Zira onların her biri isyana başlamıştır. Sonunda suçlular için hazır bekleyen cezayı bulmuşlardır. Fâzıl, yeniçerileri "şuursuz topluluk" olarak tarif eder. Onlar, zulüm ve fenalık kapılarını açan kimselerdir. Şair, padişahın onları ıslah etmeye çalıştığını söyler. Fakat onlar öylesine bozulmuştur ki iyiyi ve kötüyü ayırt edemeyecek duruma gelmişlerdir. Serseri yeniçeriler, ocakların yenilenmemesi, geri kalması için ellerinden geleni yapıyorlardı:

Yençeri ocağını ref idicek Mahmûd Hân
Her biri 'isyân idüp buldı cezâ-yı mersadı

Açdı ebvâb-ı fesâdı ol gürûh-ı bi-şu'ûr
Zâtının ıslâh itmek idi gerçi maksadı

Serseriler çalışup ocakların ibkâsına
Fark u temyiz idemezler idi hiç nik ü bedi (Fâzıl Divanı, T.401/4-6)

Şair, bu asiler sınıfının başına buyruk hareket ettiğini, padişahın hiçbir tavsiye ve nasihatini dikkate almadığını söyler. Fâzıl'ın babası da asi yeniçerilerle olan arbedede bir taşla yahut tüfek ile şehit olmuştur. Şairin ifadelerine bakılırsa, ocağın kaldırılma süreci - tarihi kayıtlarda da görüldüğü gibi- hayli kanlı gerçekleşmiştir:

Nushı te'sir itmedi sınıf-ı 'usâta 'âkıbet
İtdiler işhâd ol zât-ı muhibb-i meşhedî

Eylediler remy-i seng-i bi-hesâb ile şehîd
Hasr olunca anılır meşhedle cây-ı merkadı (Fâzıl Divanı, T.401/6-8)

Şairler, II. Mahmûd'a sundukları kasidelerde, bir övgü vesilesi olarak onun baş belası Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasını överek, yeni kurduğu ordunun zaferden zafere koşmasını temenni ederler. Ziver Paşa, II. Mahmûd için yazdığı bir kasidesinde; yeni kurulan ordunun kaleler karşısında zaferler kazanmasını, düşmanın yok olmasını arzu eder. Şair, yeni ordunun kurulmasından sonra II. Mahmûd'un Edirne'de yaptırdığı kışla için de bir tarih kıt'ası yazmıştır (Kıt'a.8). Nafi' de, II. Mahmûd için yazdığı bir kasidesinde, onun kurduğu bu yeni orduyu övmektedir:

'Asker-i mansûrı oldıkca zafer-yâb-ı husûn
Düşmenâne olsun iklim-i 'adem cây-ı emân (Ziver Paşa Divanı, K.28/39)

Leşker-i mensûresi olmakda mansûru'l-livâ
N'ola olsa nâsırı dîn-i kavimin ser-te-ser (Nafi' Divanı, K.14/18)

Leylâ Hanım (ö.1848), 26 beyitlik "Medhiye Berây-ı 'Asâkir-i Mansûre" kasidesinde II. Mahmûd'un övgüsünde bulunarak, ocağın kaldırılışından ve kurulan yeni ordudan bahseder. Şair, ikinci beyitte; onun talim görmüş, itaat eden bir ordu inşa etmesini methederek sözü yeniçerilere getirir. Leylâ Hanım, devrin müftüsünün bu eşkiyaların katli için fetva verdiğini söyler. Kasidede yeniçeriler hakkında söylemiş tek beyit budur. Manzume daha ziyade padişahın methiyle ilgilidir:

Lutfi var olsun mu'allem 'asker icâd eyledi
Bende-gânın cümlesin kıldı bu yüzden feyz-yâb

Cümle kullar emrine ez-cân u dil baş egdiler
Hüsn-i tedbirine hep hayretde kaldı şeyh u şâb

Virdi fetvâ eşkiyânın katline müftî'enâm

Yâveridir şübhesiz Peygamber-i 'âli-cenâb (Leylâ Hanım Divanı, K.2/2-4)

Kaynakların ifadesine göre "6000'den fazla yeniçeri öldürülmüş, 20000'den fazla yeniçeri de sürgüne" gönderilmiştir. (Özey, 2013: 82) Bunda elbette şeyhülislamın verdiği fetvanın da payı büyüktür.

İzzet Molla (ö.1829), II. Mahmûd için yazdığı bir kasidede, padişahın askerî alanda yaptığı yenilikleri övmektedir. O, İslam'ın askerlerini, birtakım yeni düzenlemelerle büyülemiştir. Onun bundan sonra dünyayı emrinin altına alması çok kolay olacaktır. Şair, başka bir beytinde yeniçerilerin hepsinin öldürüldüğünü söyler. Bu şerli askerlerden bir tanesi bile sağ bırakılmamıştır:

Kılub asker-i İslâm'ı teshîr eyledi ol şâh

Musahhar eylemek işten mi bundan sonra dünyâyı (Bülbül, 1989: 46)

Göreydi şevket-i İslâm neymiş hem nedir asker

Bırakmış olsalardı kâşki birkaç eşirrâyı (Bülbül, 1989: 50)

Tarihi kaynaklarda II. Mahmûd'un bütün yeniçeriler için ölüm fermanı çıkardığı yazılıdır. Nerede bir yeniçeri görülse hemen boynu vurulmuştur. Katliamdan sağ kurtulan askerler "İstanbul yanındaki uçsuz bucaksız Belgrad Ormanı'na gitmişler ve orada açıklıktan ölmek için şekavete başlamışlardır. Bu katliam birkaç ay devam etmiştir. Sultan Mahmûd yeni kurulan ordunun ilk birlikleriyle Belgrad Ormanı'nda amansız bir tenkil hareketine girişmiştir. Ormandaki bu yeniçeri kırımı, Vak'a-yı Hayriyye'dekinden çok daha müthiş olmuştur." (Koçu, 2004: 437)

Vak'a-yı Hayriyye gibi büyük bir toplumsal hadise, elbette müstakil olarak da divan şiirinde yerini almıştır. Bazı şairler, çeşitli manzumeler içerisinde bu konuyu işlemek yerine, sadece bu olayı anlatan müstakil kasideler, kıt'alar kaleme almışlardır. Yine bu tarihi olay için pek çok tarih düşürüldüğü de görülmektedir.

Dâniş Mehmed Bey (ö.1830), "Kaside Der-Sitâyiş Hazret-i Şehen-Şâh Kişver-Güşâ-Berâ-yı Vak'a-yı Hayriyye" başlıklı 17 beyit ve bir mısradan müteşekkil nakıs kasidesinde, bu olayı müstakil olarak ele alır. Şair, bu manzumesinde yeniçerilerden "düşman" diye söz eder. Şeriatın hançeri ve adaletin kılıcı, bu düşmana Zülfikar kılıcı gibi görünmüştür:

Hançer-i şer'le şemşir-i 'adâlet bir olub

Zülfekâr oldı 'ıyan düşmene güyâ yekser (Dâniş Divanı, K.13/3)

Şair, ocağın ilgası sürecinde, yerden arşa kadar tekbir seslerinin her yeri inlettğini, eşkiyaların bir hamlede yok edildiğini ifade eder:

Ferşden 'arşa irüb bang-ı sadâ-yı tekbir

Âyet-i kahr okudı hem-çü hatibân-hançer

Kalsa hayretde n'ola pest ü bülend arz u semâ

K'oldı bir hamlede erbâb-ı şekâ zîr ü zeber (Dâniş Divanı, K.13/6-7)

Bu kasidenin ana temasının II. Mahmûd'un methi olmasından ötürü, yeniçeriler hakkında detaylı ve somut veriler pek görülmez.

Sermed (ö.1848), 42 beyitlik "Berây-ı Vak'a-yı Hayriyye" kasidesinde, II. Mahmûd'un övgüsünde bulunduktan sonra, yeniçeriliğin kaldırılması hakkında, dönemine ışık tatabilecek mahiyetteki, detaylı bilgileri paylaşmaktadır.

Sermed, her yeniçerinin padişahın lütfettiği ekmek ile karnını doyurduğunu, fakat bir alay azgın, kuduz köpeğin, ibret alıp hürmet göstermediğini, devletine nankörlük ettiğini söyler. Şair, asi ve arsız yeniçerilerin önce saraya geldiğini, istedikleri görüşme gerçekleşmeyince "Aga Kapısı"na⁴ yöneldiğini, oraya baskın vererek işgal girişiminde bulduklarını, sonra da "Âsafî" Kapısına giderek orayı yerle bir ettiklerini ifade eder. Âsafî Kapısı, sadrazamın kaldığı yerin adıdır. Bu düzenbazlar, bastıkları yerlerde ağayı ve sadrazamı bulamayınca At Meydanı'nda toplanmıştır:

Olmuş iken her birisi nân-ı lutfu ile sır

Bilmediler bir alây kelb-i 'akurlar i'tibâr

Evvelâ Ağa Kapusın bastı ol bi-ârlar

Sonra bâb-ı Âsafîyi eylediler târ u mâr

Bulmayınca anda aga ile sadr-ı a'zamı

Sonra At Meydanına toplandı haylî hilekâr (Sermed Divanı, K.2/6-8)

Şairin ifadeleri, o dönemi anlatan tarihî kaynakları doğrular niteliktedir. "Gerçekte itaat eder gibi görünen ocak, aslında içten içe isyan hazırlığı yaparak, isyan için uygun vakit kollamakta idi. Nihayet 14 Haziran 1826 çarşamba akşamı kışlarında, tüfekçilerin de iştirak etmesiyle bütün isyan taraftarları bir araya gelmişlerdir. Perşembe gecesi saat üçe kadar aralarındaki meşveretten sonra, saat beş sularında ikiyüz-üçyüz kişilik bir isyancı, kışladan hareketle Süleymaniye'ye gelmişler, mutatları üzere Ağa Kapısı'nı basmışlar, Yeniçeri Ağası Celaleddin Ağa'yı bulamayınca oradan hareketle Bab-ı Ali'ye yönelmişler, bu sırada Asmaaltı'na gelinceye kadar kalabalığa hamalların da karışmasıyla sayıları gittikçe artmıştır. Sadrazam konağını basan asiler, Sadrazamı bulamamışlar, bunun üzerine etrafı yağmalayarak ateşe vermişlerdir." (Mutlu, 1994: 20)

Şairin anlattığına göre; bundan sonra padişah, o hilekârlara karşı hemen harekete geçmiş ve Peygamber'in sancağını vezirine teslim etmiştir. Vezir de bu Peygamber sancağını omzuna alarak Sultan Ahmed Camii'ne gitmiş ve halkı yeniçerilere karşı toplamaya başlamıştır. Müminler o sancağın altında bir araya gelmiş, hem alt hem üst kesimden herkes, o eşkiya hainlere topla saldırmışlardır. Şair, yeniçerilerin yok olmasında, -tarihî kaynaklarda çok üzerinde durulmayan- halkın bu konudaki üstün çabası ve kararlılığına da dikkat çekmektedir:

⁴ "Yeniçeri ağalarının kumandanlık makamı Süleymaniye'de "Ağakapısı" denilen bir miri saraydı." (Koçu: 2004: 101)

Oldugu gibi hemân âgâh hâkân-ı zamân
Eyledi ol dem livâ-yı Mustafâyı der-kenâr

Etti teslim âsaf-ı devrânına şâh-ı cihân
Aldı dūş-ı izzete ol âsaf-ı gevher-nisâr

Oldu sancag-ı resûl-i müctebâya ol zamân
Câmi'-i Sultân Ahmed minberi cây-ı karâr

Toplanıp zîr-i livâyâ hep gürûh-ı mü'minin
Kalmadı kimse geriye ne mevâli ne kibâr

Etiler topla hüçûm ol eşkiyâ hâ'inlere

Toptan ehl-i fesadın olması için târ u mâr (Sermed Divanı, K.2/9-13)

Şair, onların birçoğunun iki topla helak olduğunu, At Meydanı'nda köpekler gibi toz toprak içinde kaldığını, perişan olduğunu belirtir. Sermed, humbaracıların ve topçuların, bu isyanı püskürtmede önemli bir rol üstlendiğini ifade eder. Yeniçeriler, humbaracı ve topçuların saldırısı karşısında zora düşünce, çabucak kışlalardan kaçmaya başlamıştır. Kışlalara gerçekleşen top saldırısında havaya toz gibi savrulmuşlar, kışlalardan kaçmaya fırsat bulamadan ölmüşlerdir. Bunların çoğu da ateş içerisinde kalarak yanmıştır. Yeniçeri koğuşlarında ayak hizmeti gören karakullukçular dâhil, ustası, yaşlısı hepsi helak olup gitmiştir:

Vâfirinin bir iki topla helâkı gûyiyâ
Oldular itler gibi At Meydanında hâksâr

Zor görünce leşker-i topçu vü humbaracıdan
Eyleyip çâpük derûn-ı kışlalara hep firâr

Tutuşup toptan fitil alınca birden kışlalar
Hep hevâyâ savrulup hâkisteri misl-i gubâr

Kışlalardan çıkmadılar anda cândan çıktılar
Çoğu da nâr-ı cahîmi bunda gördü âşikâr

Gürledi top yoluna hep gitti toptan yençeri

Ne karakullukçu ne usta kalıp ne ihtiyâr (Sermed Divanı, K.2/14-18)

Sermed, burada dikkat çeken bir ayrıntı daha verir. Esasında ocağın lağvedilmesi ani gelişen bir kararla gerçekleşmemiştir. Şair, bu işin 18 senelik bir düşünce olduğunu söyler. 1826 tarihinin 18 yıl öncesi ise 1808 yılını gösterir ki bu da II. Mahmûd'un tahta çıktığı yıldır. Demek ki padişah, daha göreve gelir gelmez bu ocağı kaldırmayı kafasına koymuştur. Sermed, bu gazanın elbet bir gün zaten gerçekleşeceğine inanmaktaydı:

Hep ocag ile bucağ ile bütün mahv olması

On sekiz yıldır gönüllerde bu idi izmirâr

Olacaktı bu gazâ çoktan beridir kim bugün

Eyledi zâtın muvâffak hazret-i perverdgâr (Sermed Divanı, K.2/19-20)

Sermed, ocağın kaldırılmasından sonra kurulan yeni orduyu da anmaktadır. Devletin böyle talim görmüş bir orduya ihtiyacı olduğunu söyleyen şair, padişahın istediği düzeni sağladığını belirtir:

Bâ-husûs bu 'asker-i mansûreyi mansûr-ı Hak

Görünür nezzâre-i a'dâya her biri hezâr

Devletin muhtaç idi böyle mu'allem 'askere

Her zaman düşmenlerinden etmek için ahz-i sâr

İstedigin gibi verdin mülküne hakkâ nizâm

Âferin ey pâdişâh-ı 'âdil-i 'âlî-tebâr (Sermed Divanı, K.2/31-33)

Sermed, ayrıca Vak'a-yı Hayriyye için 16 beyitten oluşan bir tarih kıt'ası yazmıştır. Şair, bu manzumesinde II. Mahmûd'u tebrik eder, onu metheder. Şair, 10. ve 11. beyitlerde bu fitne ocağının çoktan söndürülmüş olması gerektiğini söyleyerek, padişahın kılıcının suyuyla bu fitne ocağının nihayet söndürüldüğünü söyler. O, yeniçeri hainlerinin namını ve izini, ateş saçan kılıcıyla bu dünyadan silip atmıştır:

Bu ocağ-ı fitnenin farz idi çoktan sönmesi

Âb-ı şemşirinle itfâ eyledi Hayy-ı Mecîd

Yençeri ha'inlerini tîg-i âteş-bâr ile

Eyledin nâm u nişânını cihândan nâ-bedîd (Sermed Divanı, T.1/10-11)

Sermed, yeni kurulan ordudan da bahsetmektedir. Son beyitte ise; yazdığı tebriknâmeysi Sultan'a arz ederek tarih düşürdüğü mısraı zikreder:

'Asker-i mansûr ile buldukça nusret dâ'imâ

Sâlim etsin cismini ekdârdan Rabb-i Ferîd

'Arz eder tebrik için tarih hâmem şevk ile

"Yeni sâl Mahmûd Hâna böyle hep olsun sa'îd"[1242/1826] (Sermed Div. T.1/15-16)

Zâik (ö.1852), yeniçerilerin ortadan kaldırılması hakkında her biri 40 beyitten müteşekkil iki kaside yazmıştır. Şair, bu kasidelerden ilki olan "Kaside-i Nazîde-i Der-Hakk-ı Millet-i Mülgâ-yı Yeniçeriyânü'l-Makhûra" içerisinde iki mısradaki bu olaya tarih düşürmüştür.

Zâik, kasidenin girizgâh beyitlerinde "merhaba ey" kalıbını kullanarak duyduğu memnuniyeti ve tebriklerini dile getirir. Daha sonra yeniçeriler hakkındaki eleştirilerini sıralar. Beyanına göre; devletin içindeki düşmanların yıldızı artık sönmüştür. Onlar öyle bir düşmandı ki hem devletin ekmeğiyle besleniyor hem de devlete nankörlük ediyorlardı. Onlar, en aciz köpeğin gösterdiği sadakati bile göstermiyordu. Onlar öyle ağzın ve asi olmuşlardı ki yaptıkları kâfirliğin zerresi, kâinat defterini doldurmaya yetiyordu. Onlar öyle yoldan sapmış asilerdi ki yaptıkları melunluklar karşısında, büyük zalimlerden olan Firavun ve Nemrud bile derbeder olurdu:

Devletünde şimdi düşdi düşmenânun yıldızı

Gösterince zümre-i a'dâya hevl-i mahşeri

Ol ne düşmenlerdi kim perverde-i nânun olup

Gözlemezlerdi ebed âdâb-ı kelb-i ahkârı

Ol ne tâgilerdi kim itdikleri kâfirliğün

Zerresiyle pür olurdu kâ'inâtun defteri

Ol ne bâgilerdi kim 'azv olsa mel'ûnlukları

Rûh-ı Fir'avn ile Nemrûdı iderdi serseri (Zâik Divanı, K.9/4-7)

Şair, bu güruhun kahrolması, perişan olması karşısında Allah'a hamd eder. Din ve devlet, artık acele kurtulması gereken bu felaketten kurtulmuştur. Şair, yeniçerilerin devleti nasıl acınacak hâle getirdiğini ifade eder. Öyle zamanlar olmuştu ki gökyüzündeki yıldızlar, güneş ve ay bile devletin bu hâline ağlamaktaydı. Gök gürültüsü ve şimşek zaman zaman devletin bu hâli için inlerdi:

Hamdü lillâh kahr u tedmîr eyledi yek himmetün

Dîn ü devlet oldu ol âfât-ı mübremden beri

Öyle demler oldu kim ağlardı dîn ü devlete

Âsumânun ferkadânı mihr ü mâh-ı enveri

Ra'd u ber efgân idüp püyân olurdu dem-be-dem

Âh u feryâdın gören çarhun sanurdu sarsarı (Zâik Divanı, K.9/8-10)

Zâik, ocağın kaldırılışında halkın üstelendiği önemli role de değinir. Gönül ehli kimseler, Hz. Peygamberin torunlarını yâd ederek, hak için cepheye koşmuştur. Şükürler olsun ki

sadık kimselerin duası kabul olmuş ve düşmanlar gerçekten Hz. Ali'nin kuvvetli eliyle bozguna uğramıştır:

Ehl-i diller oldılar hâk-i niyâza cephe-sâ
Yâd idüp sıbteyn-i pâk-i Hazret-i Peygamberi

Şükrü li'llâh müstecâb oldı du'â-yı sâdikân
Çeşm-i düşmen gördi el-hak dest-bürd-i Hayderi (Zâik Divanı, K.9/11-12)

Zâik, ocak ile Hacı Bektaş Veli arasındaki bağa da temas eder. Yeniçeriler, bazı tarihi kaynaklarda “Zümre-i Bektaşiyân” veya “Dudman-ı Bektaşiyân” şeklinde de anılır. (Koçu: 2004: 12) Esasında onlar, yaptıkları kâfirlikler ve lanete müstahak işler ile Hacı Bektaş Veli'nin şanını lekelemişlerdir. Şair, burada Bektaş Veli'ye yüklenmek yerine, Bektaşiliğin içini bozanlara dikkat çeker. Dikkat çeken ifadelerinden birinde şair, bu ocağın hemen bozulmadığını, birkaç yüzyıldan beridir bozuk olduğunu, bu yüzden onların Hacı Bektaş'ın ruhuna da sıkıntı verdiklerini söyler. Onları bu yüzden lanetlemek gerekir. Şair, kasidenin sonlarına doğru padişahı överken, onun Bektaşî topluluğu içindeki dinsiz, imansızların sesini kestiğini belirtir:

Bak ne rütbe mel'anetdür kim bu kâfirlik ile
Hacı Bektâş-ı Velinün oldılar şe'n-âveri

Bir iki yüz sâldür tazyik-ı rûh oldı o zât
Bunlar oldukça şenâ'at-i hezârun mazharı

Haklarında la'neti kimdür ki câ'iz görmeye
Var iken böyle delil-i vâzih u rüşen-teri (Zâik Divanı, K.9/14-16)

Zey-i Bektâşideki mülhidlerün kestün sesin
Bezmi-rıfzun olmuş-iken her biri râmişgeri (Zâik Divanı, K.9/36)

Bilindiği gibi Bektaşiler arasında II. Mahmûd pek sevilmez. Zira ocağın ilgisiyle birlikte onların tekkeleri de kapatılmıştır. “Yeniçeriler ortadan kaldırıldığı zaman Bektaşilerin ortadan kaldırılması için padişah tarafından bir emir verilmiş; bunun üzerine Müslüman ve Hıristiyan halk hep birlikte tekkeler üzerine hücum ederek içindekileri def etmişlerdir.” (Haslok, 1999: 43). Bundan sonra Bektaşiler bir daha eski gücüne kavuşamamıştır. Bektaşiler, II. Mahmûd'dan -türbesine tükürmeyi adet edinecek kadar- nefret etmişlerdir. Zâik, kasidenin ortasında, ocağın ortadan kaldırılmasıyla ilgili tarih düştürmüştür. Onların adlarının cehennem kapılarına yazılmasını temenni etmiştir. Şair, askerın kışlaklarının, aynı yıl şiddetli soğuğa maruz kaldığını söyleyerek tarih beytine geçer. Kıyamete kadar bu hadisenin, din düşmanlarına ders olmasını söyleyerek 1241/1826 tarihine işaret eder:

Ba'd-ez-in sebt olsun ebvâb-ı cahime adları
Gitdiler kestirmeden ol semte zirâ ekseri

Kaldırup nâm u nişânı itdiler 'azm-i sakar
Zemherîr oldı bu sâl evvel konak meştâları

Mâ-lek istikbâl idüp târihini eyler nidâ

"Haşre dek bu ders ola a'dâ-yı dînün ez-beri" [1241/1826] (Zâik Divanı, K.9/18-20)

Zâik, onların yaptıkları fenalıklardan, kötü işlerden dem vurur. Sadece kazan kaldırmaları hakkında bile binlerce kitap yazabilir. Onların fenalıklarını duyan veya gören herkesin midesi bulanır. O lanetli, "çorba içici"lerin yaptıkları kâfirlik öyle böyle değildir. Şairin "çorba içici" ifadesi, öylesine küçümsemek maksatlı söylenmiş bir söz değildir.

Yeniçeri Ocağı'nın "en küçük birliğine "orta" denilirdi, zabiti de "çorbacı" unvanını taşırdı. Bir ortanın beyni, kalbi, canı çorbacıydı. Bütün emirler, çorbacılar da toplanır ve askere onlar vasıtasıyla tebliğ edilirdi. Efrat sadece çorbacıların emrini dinlerdi. Bütün ihtilallerde yeniçeriler daima çorbacılar vasıtasıyla ayaklandırılmıştır. Yeniçerilerin sabah çorbasını hemen kaşık çalarak içmesi çok mühim bir meseleydi. Çorba içmezlerse yeniçerilerin bir meseleden küskün oldukları anlaşılırdı" (Koçu: 2004: 68-131).

Şairin beyanından anlıyoruz ki "çorbacılar" ihanet içerisindeydi. Onlar hem padişahın ekmeğiyle besleniyor, hem de arkasından kin ve nefrette bulunuyorlardı. Malumu üzere Yeniçeri Ocağı'nın II. Mahmûd'a olan nefreti 1809 yılında aşikâr olmuştu.

"1809'daki Yeniçeri ayaklanmasında II. Mahmûd, kardeşi IV. Mustafa'yı öldürttüğü zaman, Yeniçeriler, tahtın sahibi ve tek varisi olan II. Mahmûd'u "ocaklarına zeval gelmesin" diye tahtından indirmeğe karar" vermişlerdi. (Üçok, 1981: 183)

Yalnız ta'rif-i kazganda yazılsa bin kitâb
Kepçe kuyruklar olup şîrâze-bend-i mıstarı

Sâmi' ü râ'înün elbette bulanur mi'desi
Görse yâhod tuysa bir böyle rûsûm-ı katmeri

Neydi ol şorbâ-keşân mel'ünların kâfirliği
Nân-ı şâhi arkada bugz-ile memlû dilleri (Zâik Divanı, K.9/23-25)

Şair, onlara "kaltaban" diyerek yaptıkları birkaç fethi de alaya alır. Onların halk üzerinde yaptığı zorbalığa değinen şair, kimsenin cesaret edip de onların önünden geçemediğini söyler. Şayet bir yetişkin yahut çocuk buna teşebbüs etse, onu dinlemeye bile gerek görmeden derhal öldürürlerdi. Şimdi ise onların yeri cehennem olmuştur. Şairin bu söyledikleri o dönemde yaşanmış olayları doğrular niteliktedir.

"Çınar mescidinin yaşlı imamı dalgınlıkla yeniçerilerin önünden geçmişti. Yeniçeriler, "ocağın uğrunu kestir" diyerek imamı ayakları altına alıp dövmüşlerdi" (Koçu: 2004: 114).

Güyyâ bir kal'a feth itmiş iki üç kaltabân
Kal'a kazgan kepçe-i ma'hûd anun ânahtarı

Haddi var mıydı öninden geçse bir er ya sabî
Der-‘akab kayd-ı hayâtından iderlerdi beri

Gözleme satmak içüندی gitseler de bir orduya
Şimdi ordugâh-ı düzahdur bilindi yerleri (Zâik Divanı, K.9/27-29)

Şair, son beyitte de ocağın fethi için yazdığı tarihi söyler:

İşbu feth-i a'zama târîh-i tâm olmak için

“Gökden indürdi Hudâ lafz-ı gazâ-yı ekberi” [1241/1826] (Zâik Divanı, K.9/40)

Zâik, Vak'a-yı Hayriyye ile alakalı 40 beyitlik bir kaside daha kaleme almıştır. İlk kasidedeki gibi, burada tarih düşürmemiştir. Bu kasidede ocağın kaldırılmasıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Ocağın kaldırılması vesilesiyle padişahı öven şair, ocakların bozulmuş yapısını ortaya koyar. Sermed'in beyitlerinde görülen pek çok husus burada da zikredilir. Şair, ikinci beyitten itibaren ocaktaki bozulmuş yapıya dikkat çeker. Buna göre; onların adetleri, emirlere muhalefet etmek; işleri, insanların sahip olduklarına, namuslarına saldırmaktır:

‘Adetleri hilâf-ı rızâ-yı ulû'l-emr

İrz u menâle itmek idi işleri hücum (Zâik Divanı, K.10/3)

Zâik'in ifade ettiği “ırza hücum” bahsi tarihî kaynaklarda görülür. “Enderun Tarihi müellifi Tayyazâde Ata Bey, yeniçeri tulumbacıları güruhundan bir şeririn, ırz ehli bir kadını تنها bir sokakta yolundan çevirip götürmek isterken, kalyon kaptanı kıyafetinde tebdil gezen devrin padişahı Sultan III. Selim'e rastladığını ve padişah tarafından beline çalınan bir kılıçla ikiye bölünüp öldürüldüğü yazmaktadır.” (Koçu, 2004: 58)

Onlar, ne Allah'ı, ne Peygamber'i ne de padişahı düşünerek hareket etmiştir. Onların lanetli işleri, artık yere göğe sığmayacak derece fazla olmuştu. Annesinden yeni sütü kesilen tecrübesiz eğitimsiz kimseler, hemen kışlaya girip yeniçeri oluyordu. Onlar, bu fitne yuvasını aydınlık tutabilmek için akşamdan sabaha kadar baykuş gibi ayakta duruyordu. Yaptıkları iyi kötü işler bir şeye benzemiyordu. 72 millet onlar yüzünden kederlenmişti:

Hakkı Resûli pâdişehi nassı bilmeyüp

Bu cümleden mukaddem idi bunlara rüsûm

Yerden göğe sayılmaz-idi mel'ânetleri

Kâbil idi hisâb-ı rimâl ü heme nücûm

Anasınun kesen memesin kışlaya girüp

Olmuş yeniçeri yüzine bak da var râşidûm

Fısk u fesâd hânesini rûşen itmege
Şeb tâ seher kıyâm iderlerdi hem çü bûm

Bir fevte benzese idi hayr şer 'amelleri
Olmazlar idi yetmiş iki millete melûm (Zâik Divanı, K.10/3-8)

Padişah onlara yönelik nasihatlerini arttırınca onlar da isyan etmeye hazırlandılar. Şaire göre; onların derdi, dini ve devleti, zor durumda bırakma idi. Artık ortadan kaldırılmaları elzem olmuştu. Çünkü onlar, padişahı öldürmeye niyetlenmişti:

İtdikçe pâdişâh vesâyetlerin mezid
İşyâna oldılar müteheyyi 'ale'l-umûm

Bed gam bırakmak istediler din ü devlete
Oldı hemîn izâleleri elzem'ül-lüzûm

Zirâ kim eylemişler idi sû-i kasd-ı şâh
Cem'iyyet eyleyüp bir alay aksaru'l-fühûm (Zâik Divanı, K.10/9-11)

Zâik, isyancıların padişahın sarayını hedef aldığını, fakat o iblislere kulelerden taş saldırısı ile karşılık verilerek püskürtüldüğünü söyleyerek bu hadiseyle ilgili -tarihi kaynaklarda pek görülmeyen-detaylı bilgiler vermektedir. İsyancıların planı tutmayınca padişaha ulaşamamış ve baykuş gibi o alçakların gözleri kör olmuştur. Asi köpekler daha sonra, günah etinden yemiş ve At Meydanı'na "kazan"larını alarak yürümüştür:

Nâ-geh sipihr-i saltanata çıkmak isteyüp
Atdılar ol ebâliseye külleden rücûm

Nûr-ı livâ-i Ahmed-i Muhtârı görmeyüp
Kör oldı gözleri o li'âmun misâl-i bûm

At meydânında kazgana cem' oldılar kilâb
Güyâ dimâglarına girüp nekheth-i lühûm (Zâik Divanı, K.10/12-14)

Şairin ifadesine göre; padişah da onlara karşı hemen harekete geçmiş ve emir vererek herkesi saraya toplamıştır. Topçular derhal bir araya gelerek yıldızlar gibi padişahın sancağı altında toplanmıştır. Tersaneliler de gemide savaşa hazır şekilde beklemiştir. Bu anlatılanlar tarihi kaynaklarla örtüşmektedir.

"Dürrizade Abdullah Molla Efendi, Mekkizade Asım Molla Efendi, Yasincizade Abdülvehhab Efendi, Sıdkızade Mustafa Efendi, diğer taraftan ileri gelen ulema ile devlet ricalı, bütün talebeler, suhtegan, Topçu, Arabacı, Humbaracı, Lağımçıyan, Kalyoncuyan,

Tersaneli, Galata Başağası Pabuşcu Ahmed beş yüzden fazla askeri ve Hassa Hasekileriyle birlikte birçok asker Topkapı Sarayı'nda toplanmıştır." (Mutlu, 1994: 21)

Sultân-ı 'âlem âgeh olup bu kazıyyeden
Emr itdi kim sarâya tecemmu' ide kurum

Mecmû'î topcı hamireci toplanup hemân
Zîr-i livâ-i hazrete mânende-i nücûm

Tersâneliler oldılar âmâde keştıye
Berde bahirde cenge müheyyâ olup hücum (Zâik Divanı, K.10/15-17)

Şairin beyanına göre; daha sonra Peygamber'in sancağı alınarak Sultan Ahmed Camii'ne gidilmiş, tekbirler ve salavatlar eşliğinde, bu sıkıntıyı def edecek olan insanlar burada toplanmış, o asileri öldürmek için saldırmışlardır. İki aslan gibi vezir bu toplanan insanlara reislik yapmıştır. Bunların adları, şairin beyanına göre; Muhammed ve Hüseyin'dir. Şairin bahsettiği bu paşalar "Aga Hüseyin Paşa" ve "İzzet Mehmed Paşa"dır:

Kıldı derûn-ı câmi'-i Sultân Ahmede
Nûr-ı livâ-i Hazret-i Peygamberi kudûm

Tekbîr-i şîven ü salavât u selâm ile
Cem' oldı tahtına ümem-i dâfi'u'l-gamûm

Oldı irâde kim reme-i hûgi kahr ide
Zîr-i livâdan 'azm ide tâ bir bölük husûm

Ba'de'l-edâ merâsim-i sem'an ve tâ'ayı
İ'dâmına o şirzimenün itdiler hücum

Ser-gerde oldı iki vezîr-i esed nazîr
Kim heybeti virür şekkere çâşni-i şûm

Biri Muhammed ü birinün nâmıdır Hüseyin
Biri müzîl biri[si] dâfi'-i zulûm (Zâik Divanı, K.10/18-23)

Tek bir hamlede o muhalifler mahvedilmiştir. Saldırıda havan topları kullanılmış ve açılan ateş sonucu asiler yok edilmiştir:

Yek hamle eyleyüp o gürûh-ı muhâlifi
Yakdı sirâc-ı kahr u gazab içre çün şühûm (Zâik Divanı, K.10/24)

Âteş-feşân olunca havân ile toblar
Cânları çıkdı çarha tuman-veş bürüm bürüm (Zâik Divanı, K.10/27)

Meşhûri (ö.1857), 85 beyitten oluşan “Der-Vak'a-i Ocağ-ı Mülgâ-yı Yeniçeriyân der-Zımn-ı Sitâyiş-i Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân” kasidesinde, II. Mahmûd'un övgüsü vesilesiyle ocağının kaldırılmasıyla ilgili bazı detaylı bilgiler verir. Şair, bu uzun kasidesinin ilk on beytinde padişahın methinde bulunduktan sonra, sözü Bektaşî zümresine yani yeniçerilere getirir:

Husûsâ zümre-i Bektâşiyân-ı nân-körânı
Ki re'sâ her biri akrân idi gûyâ Nerimân'a

Garîb-i ibret-âmiz vak'a-i i'dâmların gûş et
Sana bast-ı ifâde eylesem kıssa-güzerâne (Meşhûri Divanı, K.5/13-14)

Şair, yeniçerilerden “nankör Bektaşîler zümresi” şeklinde söz eder. Onların bu ibretlik sonundan, ders çıkarılması gerekir. Şair, bundan sonra, onların geçmişte itaatle hizmet ettiğini, padişaha bağlı olduklarını, devlete nice hizmetlerinin olduğunu, tarihe aşına olan herkesin bu durumu bildiğini ifade eder. Fakat daha sonra onlar, itaatten uzaklaşmış ve ihanet etmedikleri hiçbir padişah bırakmamıştır. Onların gayesi, padişahın hazinesini telef etmek, işleri ona düşmanlık etmek olmuştur:

Sunûf-ı askeriden bunların sâbıkda ecdâdı
İtâatla mukayyed kul iken tûmâr-ı şâhâna

Pesendide nice hizmetler etmişlerdi ma'lûmdur
Tetebbu'la tevârih-âşinâ ihvân u yârâna

Veli bu zeyl-i kadr-vâr kim itâatden olup sâde
İhânet etmedik hiç kalmamışdır şehryârâna

Hemân san'atları itlâf-ı genc-i pâdişâh ile
Taaddî eylemek olmuş idi ancak zir-i destâna (Meşhûri Divanı, K.5/15-18)

Şair, ocağın bozulduğunu kabul etmekle birlikte, geçmişte önemli başarılarla imza attığını da hatırlatır. Bu şekilde ocağın az da olsa övgüsünün yapıldığı beyitler, tespit edilen diğer bütün manzumelerde görülmez. Şair burada, onların geçmişteki başarılarına atıfta bulunarak, hakkını teslim etmiş, objektif değerlendirmelerde bulunmuştur. Meşhûri, ocağın kaldırılması öncesinde yaşanan gelişmeleri anlatmaya devam eder. Onların bu asi halleri karşısında, artık yenilik yapmak elzem olmuştur. Şair, zamanında Sultan III. Selim'in yeniçeriyi talimli hale getirme çalışmalarını da hatırlatır. Sultan, -devletin ve dinin kötülüğünü isteyen- asilerden zülüm görmüş ve yaptığı işlerde, askeriyeyle toparlama çalışmalarında ona engel olmuşlardır:

Görüp bu inkiyadsızlıkların muhtâc olunmuşdu
Yeniden birtakım ecnâd-ı münkâd-ı firâvâna

Onu tanzîme bed' etmiş iken Sultân Selîm merhûm
Edip bezl-i nukûd-ı cidd-i sa'yin pâdişâhâne

O bed-hâhân-ı dîn ü devleti gör kim olup mâni'

Nice tavr-ı ezâlar etdiler o şâh-ı zî-şâna (Meşhûrî Divanı, K.5/19-21)

Meşhûrî, ocağın İslamiyet'e zarar verdiğini söyler. Onlar, dört bir yandan yerleşim yerlerine saldırılar düzenlemiştir. Hatta bir iki kaleyi de boş bularak ele geçirmişlerdir. Bu olayı gören gayr-ı Müslim tebaa da, devlete olan düşmanlığını gün yüzüne çıkararak isyan etmeye cesaretlenmiştir. İçten gelen bu düşmanlıklar sayesinde pek çok Müslüman şehadete ermiştir. Onlar da bu iç çatışmadan istifade ederek birkaç İslam kalesini ele geçirmiş, devlete ihanette bulunmuşlardır. Şair, bu olayın vahametini anlatırken, devletin ele geçirilmesine ramak kaldığını belirtir:

Vücûd-ı revnak-ı İslâmiyâna rahne-kasdiler
Hücûm etdi hemân dört bir taraftan nice büldâna

Bir iki kal'ayı hâlî bulup zabt eyledi fi'l-hâl
Kemâl-i nahvetinden bakmayıp hiç ahd ü peymâna

Görüp bu hâlî küffâr-ı reâyâdan dahi ekser
Cesâret eyledi izhâr-ı isyâna adûvâne

Olup her bir taraftan bân derâ-efrâz-ı tuğyân hep
Mücâsir oldular taklid-i kâr-ı ehl-i udvâna

Vurup onlara ya'nî bir taraftan ehl-i İslâm'ı
İçirdiler nice câm-ı şehâdet müslümânâna

Edip onlar da birkaç kal'a-i İslâm'ı istilâ
Nice dürlü ihânet etdiler şâh-ı cihân-bâna

Hemân güyâ ramak kaldı bu devlet kim maâzallâh
Gire hükm-i tavâif-i mülûk-i nâ-be-sâmâna (Meşhûrî Divanı, K.5/24-30)

Sultan, işin bu raddeye vardığını görünce, derhal buna çare aramaya başlar. Bu düşmanın def edilmesi için hüküm vermiş, tez elden talim görmüş, disiplinli bir ordu kurmanın gerekli olduğunu dillendirir. Padişah, devlet adamlarını Şeyhülislam'ın etrafında toplar ve yaşanan bu gelişmeleri değerlendirir. Şairin beyanından anlaşıldığı üzere; ocağın ilgası için Şeyhülislam'ın fetvasına ihtiyaç duyulmuştur:

Bu hâle vardığın gördükde şâh-ı hâmi-i İslâm
Yapışdı çâresi esâsına der-hâl gayûrâne

Tez elden bir muallem asker ihsâr eyleyip ya'nî
Ede def-i adûya çâre onlarla hakîmâne

Ricâlin cem' edip cümle der-i fetvâ-penâhîde

Bu emr-i müşkili bi'l-vâsita arz etdi şâhâne (Meşhûri Divanı, K.5/31-33)

Meşhûri'ye göre; padişahın niyeti, disiplinli, talim görmüş düzenli bir ordunun inşa etmektir. Ordunun eski tertipli günlerine dönebilmesi için, eski kanunların yeniden uygulanması emredilir. Sultan Süleyman'ın kanunları, herkes tarafından kabul edilir. Sultan, eski kanunlarla orduyu, eski şaşalı günlerine kavuşturacağına inanır. Onun bu emrine itaat eden askerler bir senet/söz imzalar. Padişahın bu fermanı, ebediyete kadar geçerlidir. O doğru yoldan sapmışlar, padişahın sulh sözü alınca, güya ona sadık görünmeye çalışırlar. Şair, onların ilk fırsatta, verdikleri sözü çiğnediklerini ifade eder.

Tarihi kaynaklar, yapılan bu anlaşmadan şöyle söz eder: "Serkâtip Esad Efendi sultanın iradesini okudu. Ardından şeyhülislam disiplinin, ağa da sadakatın öneminden söz ettiler. Ulemanın gerilen sınırlarını deniyormuş gibi kısa bir sessizlik oldu. Sonra da avludaki kıdemli subaylar iradeye uyacaklarını belirterek öne çıktılar. Onları diğerleri izledi ve çoğu kanlarıyla mühür basacaklarına yemin etti. Daha iradeyi imzaladıkları günden itibaren komplolar kurmaya giriştiler." (Goodwin, 2008: 235-236)

Dedi ta'lim için resm-i kadim üzre ocaklıdan
Murâdım etmedir tertib-i asker pâdişâhâne

Kabul etdi bu emri olduğuyçün cümlesi yekser
Muvaffak şer'a hem kânûn-ı Sultân Süleymân'a

Bu emre imtisâlen cümlesi hüccet verip aldı
Bu fermânı müebbed pâdişâhdan hatt-ı şâhâne
Alıp sevb ü salâhı cânib-i şâhdan o güm-râhân
Taallüm etmeğe bed' etdiler güyâ sadikâne

Bu vechile olunca lik fırsat-yâb-ı cem'îyyet

Yakıp evrâk-ı ahd-ı pür-dürûğı nâr-ı nisyâna (Meşhûri Divanı, K.5/34-38)

Meşhûrî, verdikleri sözde durmayan, nimetin değerini bilmeyen yeniçerilerin, padişaha karşı ayaklandığını söyler. Onlar, itler misali At Meydanı'na gitmiş ve sultana olan gizli düşmanlıklarını açıkça ilan etmiştir. Onlar, sağa sola saldırarak devletin varlıklarını yağma etmiş, her yere zarar vermişlerdir:

Hemân-dem bir uğurdan pâdişâh-ı müslimîn üzre
Hurûc etdi o ni'met-nâ-şinâsân ittifâkâne

Üşüp itler misâli ya'nî Atmeydânı'na fi'l-hâl
Ser-âgâz etdiler muzmerlerin izhâr u i'lâna

Edip ya'nî nice erkân-ı devlet-hânesin yağma
İsâet kalmadı arz etmedik hergiz sefihâne (Meşhûrî Divanı, K.5/39-41)

Meşhûrî, burada diğer şairlerin de değindiği olayları tasvir eder. Fakat daha sonra detaya inmekte ve diğer şairlerin değinmediği bir detayı ifade eder. Buna göre; yaşanan yağma esnasında bir melun, bir Kuran bulup onu hemen bıçakla keserek parça parça etmiştir. Şairin bu beyanı, ocağın inanç noktasında ne kadar bozulduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Yalnızca Allah korkusu olmayanlar bunu yapabilir ve Allah'tan korkusu kalmayanların devletten, padişahın zerrece korkusu olmaz. Goodwin de ocaktaki yozlaşmalarının nedenini "dini inançlarının zayıflaması, eski disiplinlerini kaybetmeleri ve Müslüman savaşçılara özgü gazi ruhunun yok olması" şeklinde izah eder. Görüldüğü üzere yazarın bu tespitleri, şairinin ifadeleriyle örtüşür. (2008: 233) Onlar, nice kabahatlere sebep olarak, utanmadan padişaha düşmanca tekliflerde bulunmuşlardır:

Husûsâ cümle-i fi'l-i isâetden biri gör kim
Lisâna almada zikrin hatâ var hak-şinâsâna

Bulup bir mushafı esnâ-yı gârâtında bir mel'ün
Ki vaz'-ı rahle-i ta'zîm etmişler edibâne

Bıçağ ile hemân-dem pâre pâre eyledi der-hâl
Ne Allâh'dan hayâ etdi ne ta'zîm etdi Kur'ân'a

Dahi şâh-ı cihâna etdiler bî-şerm ü bî-pervâ
Nice îrâs-ı şeyn eyler tekâlif-i hasîmâne (Meşhûrî Divanı, K.5/42-45)

Meşhûrî, padişahın şeyhülislam da danışmak suretiyle bu işi dine uygun bir şekilde bitirmeye çalıştığını söyler. Şeyhülislam da hiç beklemeden isyancıların öldürülmesinin seriata uygun olacağı fetvasını vermiştir:

Edip ahvâli ya'nî şeyhü'l-islâmından istifdâ
K'ide tâ şer'ile icâbın icrâ dîndârâne

O da bu bâğyânın katli meşrû' olduğun fi'l-hâl

Tevakkuf etmeyip arz eyleyince nezd-i şâhâna (Meşhûri Divanı, K.5/47-48)

Artık bundan sonra sancak alınarak, asiler üzerine mertçe gidilir. Peygamber'in sancağı, Sultan Ahmed Meydanı'na tedbirli bir şekilde süratle dikilir. Bunu görenler, ışığın etrafında toplanan pervaneler gibi sancağın altında bir araya gelir:

Edip ol demde sancak-ı şerif sadrına teslim

Hemân ol bâğyânın üstüne çekdirdi merdâne

Livâ-yı Ahmed'i Meydân-ı Sultân Ahmed'e dikdi

Varıp sür'atle ol sadr-ı mufahhamda vakûrâne

Görüp şem'-i livâ-yı Mustafâ'yı fırka-i İslâm

Gelip etrafına cem' oldular mânend-i pervâne (Meşhûri Divanı, K.5/49-51)

Şair, isyancıların kuru odun yığını gibi "kazan"ın etrafına toplandığını söyler. O kötü işler peşinde koşan münafık guruh, padişahın gerçekleştirdiği hamle karşısında tutunamamış ve kışlaklara kaçmıştır. Sultanın neferleri de bu kışlanın etrafını kuşatmış, top ve tüfek ile onların kışlaklarını vurdurmuştur. Ne kadar isyancı varsa orada toplandığı için hiç biri sağ kurtulamamıştır. Şair, bu mücadelenin bir gün sürdüğünü ifade ederek, olayın çok kısa bir sürede tamamlandığını ifade eder. Böyle bir son onlar için doğal olmuştur. Onlar, Sultan Süleyman'ın kanunlarını çiğnemişler, boş yere yeminler etmişlerdir:

Mukâbil olma zu'mile hurûciler dahi yekser

Yığıldı tüde-i heyzüm gibi etraf-ı kazgâna

Nücüm-âsâ değilken kâbil-i ihsâ o bed-kârân

Tahammül etmedi yek hamle-i şîrâne-i hâna

Kaçıp fi'l-hâl tahassün etdiler kışlaklara gûyâ

Ola cây-ı selâmet ol gürûh-ı mefsededgâna

Gelip cünd-i zafer-pîrâye-i şâhî dahi der-hâl

İhâta eyleyince onları bi'l-cümle şîrâne

Edip top u tûfengi ber-araf ol pâdişâh-ı dîn

Hemân kışlakların vurdurdu yek-ser nâr-ı sûzâna

Gürûh-ı bâğyândan kim ki vardı onda cem' olmuş

Biri kurtulmayıp hiç kalmayınca yandı nîrâna

O güm-râhâna göz açdırmayıp bir günde kahr etdi
Bu keyfiyyetle kim hayret-efzâdir ehl-i iz'âna

Tecâvüz eyleyip kânûn-ı Sultân Süleymân'ı

Niçe bid'atlar eylemişlerdi fuzûlâne (Meşhûri Divanı, K.5/52-59)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması hakkında belki de en meşhur manzume Keçecizâde İzzet Molla'ya aittir. Şair, bir kıt'asında bu olaya tarih düşürmüş, başka bir kıt'asında da "Vakvak" olayına telmihte bulunarak yeniçerilerin helakinden söz etmiştir.

Şairin ifadesine göre; onlar gördükleri bunca nimete karşı nankörlük ederek, "Et Meydanı"nda toplanmış, kazan kaldırmışlardır. İşte böyle ikide bir koyup kaldırmalarından dolayı, kazan devrilmiş ve ocağı söndürmüştür. Manzumenin son mısraı da 1826 yılına işaret etmektedir.

Et Meydanı'nın yeniçeriler için ayrı bir değeri vardır. "Yeniçeri kışlaları hayatının bir cümbüşlü, curcunalı sahnesi de her sabah kışla önündeki meydanda ortalara et dağıtılmasıydı, meydan da bu yüzden "Et Meydanı" adını almıştı." (Koçu: 2004: 112)

Tecemmu' eyledi Meydân-ı Lahm'e

Edüb küfrân-ı ni'met bunca bâğı

Koyub kaldırmadan iki de bir de

Kazan devrildi söndürdü ocağı [1241/1826] (Bülbül, 1989: 92)

İzzet Molla, yeniçerilere dair en fazla manzume yazan şairlerden biridir. İzzet Molla bilindiği üzere bir Mevlevî'dir. Yeniçeri Ocağı ise adeta Bektaşiliğin kalesidir. İzzet Molla'nın Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması hakkında pek çok müstakil manzume yazması bu nedenle olabilir. Zira her iki tarikat gizli bir çekişme hâlinindedir. Ocağın kaldırılması en çok Mevlevîlerin işine gelmiştir: "Askeri ve siyasi ehemmiyetini kaybeden ve Şiiliğe meyleden Bektaşiliğin yerine ehl-i sünnetten bir tarikat anlayışına sahip olan Nakşilik ikame edilmiştir. Ayrıca saray erkânı ile yüksek tabaka arasında da, Mevlevîlik hâkim olmuştur." (Gündüz, 1997: 19) Kurulan yeni ordunun piri de "Mevlâna" ilan edilmiştir. Ocağın ilgasından sonra Mevlevî şairlerin önu daha da açılmıştır.

İzzet Molla'nın bu konuda yazdığı kasidelerden biri, isyancıları derdest eden "Ağa Hüseyin Paşa"nın methi vesilesiyle kaleme alınmıştır. II. Mahmûd, zamanında tedbirli davranarak devletin üst kademelerine kendisine yakın isimleri yerleştirmiştir. "Devletin sivil ve askeri bürokrasisinin üst kademelerine kendine yakın kimseleri yerleştirme politikasını 1820'li yılların ortalarına doğru tamamlamış, ıslahata başlamak için siyasi ve sosyal vaziyetin de müsait olmasını beklemeye başlamıştır." (Yaramış, 2006: 95) İşte bu yakın isimlerden biri de zamanında yeniçerilerin ağası olan Hüseyin Ağa'dır. O dönemde "Boğaziçi kalelerinin komutanı olan Ağa Hüseyin Paşa, yaşlanmış olmasına rağmen becerikli ve bir zamanlar etrafa korku saçmış bir yeniçeri ağasıdır." (Goodwin, 2008: 232) Ocağın ilhakından sonra yeni kurulan ordunun seraskerliğine tayin edilerek ödüllendirilir. İzzet Molla, "Der-Sitâyiş-i Ağa Hüseyin Paşa Be-Hengâm-ı Katl-i Ba'z-ı Eşkîyâ" başlıklı 52 beyitlik kasidesinde, Hüseyin Paşa'nın fesat yuvasının ilgasında gösterdiği başarı resmedilir. Manzume, Hüseyin Paşa'nın övgüsünü esas aldığı için Vak'a-yı Hayriyye'ye dair ebyat görülmez.

İzzet Molla, II. Mahmüd için yazdığı bir kasidede Yeniçeri Ocağı'nın yok edilmesini anlatmaktadır. 54 beyitten oluşan bu kaside, Nef'iye nazire olarak yazılmıştır. Şair ilk beyitte; kâfirlerin bu dünyada mahşer azabını gördüğünü söyleyerek yeniçerilerin ilhakını anlatmaya başlar:

İzzet Molla, -tarih kıt'asında söylediği gibi- ocağın söndüğünü, korlarının da kül olup savrulduğunu ifade eder. Şair, onların inanç yapılarında olan çöküntüye de değinir. Onlar dinden uzaklaşarak Müslüman gibi görünen kâfirlerden olmuştur. Yoldan çıkmış bu asiler, en sonunda helak olmuştur:

Fâl-i devletmiş dedim az kaldı kim birden söne
Kül gibi savruldu külliyyen ocağın ahkeri

Eylediler ittifâk-ı dînden meyl-i nifâk

'Akîbet oldu heder ol bâğiyânın demleri (İzzet Molla Divanı, K.7/6-7)

İzzet Molla, ocağın isyan sürecinde gerçekleştirdiği eylemleri de anlatır. O hınzırlar, bir gece At Meydanı'nda toplanmışlardır. Şairin verdiği bu ayrıntı dikkat çekicidir. Demek ki isyan süreci –günümüzdeki darbe teşebbüsleri gibi- bir gece vaktinde başlamıştır. Onlar, -tarihi kaynaklarda da görüldüğü üzere- gece vaktinde kazan kaldırmışlar, isyana başlamışlardır. İlk hedefleri de "Ağa Kapısı" olmuştur. Şair, onların "biz asker olmayız" dediğini söyler. Bu ifade "padişahın istediği şekilde askerler olamayız" şeklinde de anlaşılabilir. Şair, verdiği sözde durmayan bu asilerin, yeniçeri ağasını öldürmeye niyetli olduğunu belirtir. Oysaki onlar, sultana ve ağaya daha evvel söz vermişler ve bununla ilgili bir senet imzalamışlardı. Ancak onlar, -her zamanki adetleri gibi- verdikleri sözden caymışlardır. Ağa Kapısı'nda ağayı bulamayan yağmacılar, Âsafî Kapısı'na yönelmişlerdir. Şairin beyanına göre; sadrazamın malları, değerli eşyaları yağmalanmıştır. Sadrazam, durumu padişaha tebliğ ederek, ona olan sadakatini bildirmiştir:

Toplanıp bir gece At Meydanına hınzırlar
Bak neler ekl etdi kazgandan kilâb-ı serseri

Basdılar Ağa Kapısın olmayız 'asker deyü
Sûret-i me'lûfa üzre eyleyip gâretgeri

Kasd edip ağaların i'dâma bed-peymânlar
Döndüler 'âdetleri üzre yine sözden geri

Basdı Bâb-ı Âsafîyi bir sürü yağmâgerân
Gitdi Sadr-ı A'zamın her neyse zîb ü ziveri

Vak'ayı tebliğ edip nezd-i veliyyü'n-ni'mete

Koydu hâkân-ı cihânın yoluna cân u seri (İzzet Molla Divanı, K.7/8-12)

Şair, sadrazamın bu hadisede üstlendiği rolü anlatmaya devam eder. Sadrazam hemen harekete geçerek, devlet erkânını davetle toplamaya başlamıştır. İzzet, Şeyhülislam'ın saraya geldiğini söyler. Büyük âlimler de talebelerini toplayıp getirmiştir:

Der-'akab paşaları bi'z-zât da'vet eyleyip
İki düstûr oldular ol Âsafın fermânberi

Müftî-i dîn-i mübin atdı Sarâya cânını
Yek-vücûd oldu alıp bir nice kâdi-'askeri

Toplayıp tâliblerin a'lâm saf saf geldiler

Oldu erbâb-ı guzâtın her birisi rehberi (İzzet Molla Divanı, K.7/13-16)

İzzet Molla, daha da detaylı bilgi vererek, saraya gelenlerin isimlerini de zikreder. Ârif, Yahyâ, Rahmî, Kadri, Tâhir, Sadullah ve Hamdullah Efendiler... Bu isimler tarihi kaynaklarda da yer almaktadır:

“Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına tekaddüm eden günlerde Şeyhülislamlık makamında, 23 Mayıs 1826'da bütün devlet ileri gelenlerinin hazır bulunduğu bir Meclis-i Şûrâ, devletin içinde bulunduğu durumu ele almıştır. Bu Meclis-i Şûrâ'da; Şeyhülislam Kadızâde Mehmed Tahir Efendi, Boğaz'ın Rumeli tarafı muhafızı Ağa Hüseyin Paşa, Anadolu tarafı muhafızı İzzet Mehmed Paşa, Sadaret mazullerinden Arif Bey, Yahya Bey, Ser-etibba-i Sultânî Behçet Efendi, Abdullah Mollazâde Es-seyyid Ahmed Reşid Efendi, Mehmed Rahmi Bey, Arabzâde Sadullah Efendi, Cafer Bey, Çarşenbevî Hoca Mehmed Efendi ve çok sayıda ulema katılmıştır.” (Mutlu, 1994: 14)

Şair, bu isimlerden bazılarını anarak onların, padişahın zor zamanında yanında olduklarını hatırlatır ve dua eder:

Mir 'Ârif Mir Yahyâ Mir Rahmî cem' olup
Mir Kadri Mir Tâhir anda buldu Ca'feri

Geldi Sa'dullâh Hamdullah Efendiler dahi
Ol semâda Ferkadân gördük o iki dâveri

Tutdu müftâ-bih o gün kavî-i İmâmeyni dahi
Muktedâ-yı hüsrev-i 'âlem bilenler anları

Yüzleri mahşerde ağ olsun ricâl-i devletin
Oldular bu kara günde pâdişâhın yâveri (İzzet Molla Divanı, K.7/21-24)

İzzet Molla, bir dua da, -bu zaferin önemli mimarlarından- Humbaracı Ocağı'na eder. Şair Tersanelileri de burada anarak onların hakkını teslim eder. Zira onlar ihanet içerisinde olmamış, devletin ve dinin gemisinde toplanmıştır. Bostancı Ocağı da tenasüp sanatı eşliğinde şair tarafından övülür. Onların her biri, devlet bahçesinde olan taze güldür:

Humbara Ocağını Allâh ber-hurdâr ede
Anları gördükçe şâhın patladı düşmenleri

Cem' olup Tersâneli keşti-i din ü devlete
Her biri şevket-sarây-ı şâha atdı lengeri

Saçdı âteş açılıp güller gibi Bostâniyân
Her birisi oldu bâğ-ı devletin verd-i teri (İzzet Molla Divanı, K.7/27-29)

İzzet Molla, halifenin gelip yeşil sancağı aldığını, şeriata dayanak hareket ettiğini, Peygamber'in sancağına sığındığını söyler. Şair, padişahın/halifenin isyancılara nasihatte bulunduğunu belirtir. Daha sonra düşmanı kahretmek için üzerine süvari ordusunu gönderir. Şair, Sultan Ahmed Camii'nin askerinin güvenli kalesi olduğunu belirterek, müminlerin orada sancak altında birleştiğini ifade eder:

Eyleyip teşrif şevketle Emîrû'l-Mü'minîn
Sineye gül-gonçe-veş aldı livâ-yı ahdarı

Şer'ine kıldı tevessül ol melâz-ı müslimin
Mültecâ etdi livâ-yı Hazret-i Peygamberi

Kıldı ta'lim-i vesâyâ ol vekil-i Mustafâ
Etdi irsâl-i seriyye kahr içün kâfirleri

Serv-i bâğ-ı din olan sancağı çekdi mü'minin
Câmi'-î Hân Ahmed oldu hısn-ı emn-i 'askerî (İzzet Molla Divanı, K.7/30-33)

İzzet Molla, bu olayda kilit iki isim olan Ağa Hüseyin Paşa ve İzzet Mehmed Paşa'yı da ayrıca anmakta ve onları "iki erkek aslan" şeklinde övmektedir:

İki âsaf ki Hüseyin ile Muhammed-nâmdır
Sadr-ı A'zam etdi me'mûr ol iki şîr-i neri (Keçecizâde İzzet Molla Divanı, K.7/35)

Şair, kışlanın yakılmasına telmihte bulunarak, canların yandığını, kışların ortadan kalktığını, yerinde otların çıktığını söyler. Bu lanet ocağın ilgası, iki yüz yıldan beri farz olmuştu. Daima zorbalık yapan bu ocak sonunda bütünüyle ortadan kalkmıştır. Şair, buna şükretmektedir. Zira ocağa, fitne çıkaran Yahudiler girmiş ve ocak şerrin ta kendisi

olmuştu. Neyse ki Allah, ocağın ismini Levh-i Mahfuz'undan silmiş, bu eşkiyaların defterleri dürülmüş ve namı ortadan kalkmıştır:

Yandı cânlar sû'-i ta'bir ise de ma'zûr ola
Kışlanun dâr-ı halâya döndü âhir her yeri

Hak Te'âlâ şâh-ı devrânı muvaffak eyledi
Farz idi la'net ocağa iki yüz yıldan beri

Zorba kalka zorba kalka kalkdılar âhir bütûn
Hamdü lillâh seyf-i dîn def eyledi şûr ü şeri

Mahz-ı şerr idi ocağa fitne-engîz-i Yehûd
Bak sana beyhûde mi verdi 'Arablar yenşeri

Levh-ı mahfûzundan Allâh sildi ocağ ismini

Eşkiyânın nâmı tayy oldu dürüldü defteri (İzzet Molla Divanı, K.7/39-43)

Şair, sonraki beyitlerde bu uğurda ölen padişahların adlarını zikrederek sözü II. Mahmûd'un övgüsüne getirir. Artık bu fesat çıkaranlar, ortadan kalktığı için, İstanbul'da asayiş yeniden sağlanmıştı. İzzet Molla, bir sonraki kasidesini de (K.8), Nefî'ye nazire olarak yazdığını söyleyerek Sultan Mahmûd'u ve yeni kurduğu Asâkir-i Mansûre adlı orduyu övmektedir.

Ocağın kaldırılmasıyla ilgili dikkat çeken bir tarih, divanında 400'den fazla tarih manzumesi bulunan Antepli Aynî (ö.1837), tarafından yazılmıştır. Şairin, II. Mahmûd'un yeni ordu için yaptırdığı kışlalar ile ilgili pek çok tarih manzumesi bulunmaktadır. Aynî'nin yazdığı bu kıt'alardan biri, Davud Paşa'da yeni ordu için inşa edilen kışla hakkındadır. 10 beyitten müteşekkil bu manzumenin her mısraı 1242/1826 tarihini vermektedir. Şair, bu manzumesinin ilk mısraında II. Mahmûd'un yeniçeriyi kırdığını söyleyerek tarih düşürmüştür:

"İtdi Hân Mahmûd izâle yençeriyi kırdı hep" [1242/1826]

"Kışla yapıdı eyledi vaz'-ı 'asâkir hamd ola" [1242/1826] (Aynî Divanı, T.180/1)

"Kıldı bu nev kışla hurrem 'Asker-i Mansûreyi" [1242/1826]

"Her yerine reşk ider kasr-ı Havernak bi-merâ" [1242/1826] (Aynî Div. T.180/5)

Aynî'nin Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını anlatan "Nusretnâme" adlı, toplam 430 beyitten müteşekkil müstakil bir mesnevisi de mevcuttur. Bu eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır.⁵

⁵ Arslan, Mehmet (2000). "Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebi Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâmesi" Osmanlı Edebiyat Tarih Kültür Makaleleri, Kitapevi Yayınları, s.s. 319-371

Şairin bu eseri bir tarihî belge niteliğindedir. Eserin sonunda da Vak'a-yı Hayriyye ile ilgili üç tarih bulunmaktadır.

Mehmed Nâzif (ö.1848), "Emâre-i Zafer" adlı 235 beyitlik mesnevisinde, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını anlatmaktadır. Aynı, bu eser için 9 beyitlik bir takriz yazmış, eserin 1827 yılında yazılmış olduğuna dair bir tarih düşürmüştür. Bu eserle ilgili bir çalışma yapılmıştır.⁶

Bu büyük hadise için halk şairleri de çeşitli manzumeler yazmışlardır. Bunlardan en meşhuru, Ispartalı Aşık Seyrânî'nin (ö.1849) yazdığı "Vak'a-yı Hayriyye Destanı"dır. 30 dörtlükten oluşan bu şiirde Sultan Mahmûd'un övgüsü yapıldıktan sonra yedinci dörtlükten itibaren ocağın kaldırılış süreci anlatılmaktadır. Seyrânî'nin bu manzumesiyle ilgili müstakil bir çalışma yapılmıştır.⁷

Yeniçeriliğin kaldırılmasına dair müstakil mensur, mensur-manzum eserler de yazılmıştır. Yeniçerilere padişahın iradesini okuyan Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi (ö.1844), ocağın kaldırılması sürecinde bizzat olayların içinde bulunmuştur. Vakanüvis olan müellifin "Üss-i Zafer" adlı eseri, yeniçerilerin kaldırılmasına dair kaleme alınmış 259 sahifelik bir eserdir. Eserin adı ebced hesabıyla M.1826 yılını vermektedir. Eser, II. Mahmûd tarafından bizzat incelenmiş ve Vak'a-yı Hayriyye'den bir yıl sonra da bastırılmıştır. Bu eser için Keçecizâde İzzet Molla'nın yazdığı bir tarih kıt'ası da mevcuttur. (Ergun, 1945: 1136) Bu eser hakkında bir çalışma yapılmıştır.⁸

Şirvânî Fatih Efendi, "Gülzâr-ı Fütûhât" adlı mensur eserinde, Yeniçeri Ocağı'nın ilhak sürecini ve sonrasında yaşanan gelişmeleri anlatmaktadır. Bu eser hakkında bir çalışma yapılmıştır.⁹

SONUÇ

Divan edebiyatı, her bilim dalına katkı sağlayacak malzemelerle doludur. Bu bilim dallarından elbette en fazla tarih biliminin divan edebiyatından müstefid olması gerekir. Zira Vak'a-yı Hayriyye örneğinde de görüldüğü üzere pek çok şair, yaşanan hadiseyle ilgili detaylı, aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Şairlerin ifadeleri, her ne kadar tarih kitaplarını "tasdikleyen" nitelikte olsa da bazı ifadelerin, tarihî kaynaklarda hiç geçmediği yahut çok az yer aldığı görülmektedir. Şairler, nazmıyla adeta yaşanan bu olayı resmetmiştir. Anlaşıyor ki bazı şairler de aslında birer tarihçi gibidir. Aradaki fark üslup ile alakalıdır. Tarihçiler "sancak etrafında toplandı" derken, şair bunu "yıldızlar gibi padişahın sancağı altında toplandı" şeklinde sanatkârane bir üslupla aktarır.

Vak'a-yı Hayriyye olayı en fazla kasidelerde işlenmiştir. Bunun nedeni; II. Mahmûd'un övgüsünün esas alınmasıdır. Kasidelerden sonra en fazla tarih kıt'alarında bu olaydan söz edilir. Yaptığımız taramalarda, gazellerde bu hadisenin işlenmediği tespit edilmiştir. Bu hadiseyi müstakil olarak ele alan şairler; Dâniş Mehmed, Sermed, Zâik, Meşhûri, Keçecizâde İzzet Molla ve Antepli Aynî'dir. İzzet Molla, Zâik, Aynî ve Sermed bu olay için tarih düşürmüştür. Fâzıl da bu olayda babasını kaybettiği için tarih düşürmüştür.

Bütün manzumelerde Yeniçeri Ocağı hakkında olumsuz ifadeler kullanılmıştır. Ocakla ilgili, döneme muhalif olabilecek hiçbir ifadenin görülmemesi, divan şairlerinin "devletçi"

⁶ Erdoğan, Mehtap (2015). "Yeniçeriliğin Kaldırılışına Dair Tarihi ve Edebî Bir Eser: Emâre-i Zafer" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.s. 71-107

⁷ Durmaz, Uğur (2016). "Disiplinler Arası Bir Deneme: Halk Şiirinden Tarihi Bir Olaya Bakmak" *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.49, s.s. 547-556

⁸ Arslan, Mehmet (2005). "Üss-i Zafer" Kitabevi Yayınları.

⁹ Beyhan, Mehmet Ali (2001). "Şirvanlı Fatih Efendi/Gülzâr-ı Fütûhât/Bir Görgü Tanığının Kalemiyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı" Kitapevi Yayınları.

bir zihniyete sahip olduğunu göstermektedir. Şairlerin Yeniçeri Ocağı'nı bu kadar lanetlemeleri altında başka gizli sebepler de olabilir. Bilindiği gibi divan şairleri halk şairlerini pek sevmez. "Yeniçeri Ocağı, halk edebiyatını devam ettirmeye çalışan" bir kurum (Levend, 1960: 12) olduğu için gizli bir çekişme de ihtimal dâhilinde olabilir.

Bu olayı, divanında en fazla işlemiş şairin Mevlevî olan İzzet Molla olması tesadüf değildir. Bu da bize Mevlevîler ile Bektaşîler arasında bir çekişme olduğunu göstermektedir. Bu konuda iki kaside yazan Zâik'in de Mevlevîler ile bağlantısı vardır. Yeni kurulan orduyla ilgili bir kasidesi olan Leylâ Hanım'ın da Mevlevî olduğu ifade edilmektedir. Dâniş de divanında Mevlana'yı öven manzumeler yazmıştır. Sermed de bir beytinde kendisinin Mevlana'ya müntesip olduğunu ifade etmektedir. Meshûrî de Mevlevîlere yakın bir şairdir. Devletin yeniçerilerle olan bu mücadelesini "gaza-yı ekber" olarak gören şairlerin neredeyse tamamının Mevlevî yahut Mevlevîliğe yakın şairler olması dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Mehmet (2000). "Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebi Bir Metin: Aynî'nin Manzum Nusretnâmesi" Osmanlı Edebiyat Tarih Kültür Makaleleri, Kitapevi Yayınları, s.s. 319-371
- ..... (2005). "Üss-i Zafer" Kitabevi Yayınları.
- Beyhan, Mehmet Ali (2001). "Şirvanlı Fatih Efendi/ Gülzâr-ı Fütûhât/ Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı" Kitapevi Yayınları.
- Bülbül, İbrahim (1989). "Keçecizâde İzzet Molla" Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Durmaz, Uğur (2016). "Disiplinler Arası Bir Deneme: Halk Şürinden Tarihi Bir Olaya Bakmak" The Journal of Academic Social Science Studies, S.49, s.s. 547-556
- Eğri, Osman (2002). "Yeniçeri Ocağı'nın Manevî Eğitimi ve Bektaşîlik" Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S:24, s.s. 173-196
- Erdoğan, Kenan (2002). "Edebî Eserlerden Tarih Belgesi Olarak Yararlanma; Divanlardaki Tarih Manzumeleri" Türkler, C.11, Yeni Türkiye Yayını, Ankara. s.s. 708-717.
- Erdoğan, Mehtap (2015). "Yeniçeriliğin Kaldırılışına Dair Tarihî ve Edebî Bir Eser: Emâre-i Zafer" Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.s. 71-107
- Ergun, Sadeddin Nüzhet (1945). "Türk Şairleri" C.4, İstanbul.
- Gündüz, İrfan (1997). "Yeniçeri Ocağı'nın İlgasından Sonra Meydana Gelen Bazı Tasavvufî Gelişmeler" İlam Araştırma Dergisi, C:2, S:1, s.s. 7-21
- Goodwin, Godfrey (2008). "Yeniçeriler" (Çev: Derin Türkömer) İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Haslok, F.R. (1999). "Bektâşîlik Tetkikleri" (Çev: Ragıp Hulusi; Sadeleştiren: Kâmil Akarsu), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Koçu, Reşat Ekrem (2004). "Yeniçeriler" İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Levend, Agâh Sırrı (1960). "Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri" Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mutlu, Şamil (1994). "Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmûd'un Edirne Seyahati" İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Necib Asım (1326). "Mesihî Divanı; Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir" İstanbul.
- Özey, Betül (2013). "Bektâşîlik-Yeniçeri Ocağı İlişkisi" Y.L Tezi, Marmara Üni. İstanbul.
- Şeref Han (1971). "Şerefnâme; Osmanlı-İran Tarihi" (Çev: Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul: Ant Yayınları.
- Üçok, Bahriye (1981). "İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar" Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yaramış, Ahmet (2006). "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasının Çorum ve Çevresindeki Yansıması" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:2, C.7, s.s. 95-102

DİVANLAR

- Abdî Divanı** (Haz: Hacer Sağlam, Y.L. Tezi, Gazi Üni. Ankara, 2011)
Aynî Divanı (Haz: Mehmet Arslan, Kitapevi Yay. 2004)
Dâniş Mehmed Divanı (Haz: Süreyya Özavar, Y.L. Tezi, Marmara Üni. İstanbul, 1993)
Fâzıl Divanı (Haz: Mehmet Akif Duman, Y.L. Tezi, Cumhuriyet Üni. Sivas, 2005)
İzzet Molla Divanı (Haz: Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz, İstanbul, 2005)
Leylâ Hanım Divanı (Haz: Mehmet Arslan, Kitapevi Yay. 2003)
Meşhûrî Divanı (Haz: Yaşar Aydemir, Halil Çeltik, Kültür Bakanlığı Yay.)
Nafi' Divanı (Haz: Halime Çavuşoğlu, Dr. Tezi, Atatürk Üni. Erzurum, 2012)
Sermed Divanı (Haz: Serhat Yıldız, Y.L. Tezi, Hacettepe Üni. Ankara, 2002)
Zâik Divanı (Haz: Engin Karakoyun, Y.L. Tezi, Selçuk Üni. Konya, 2007)
Ziver Paşa Divanı (Haz: Suzan Ay, Y.L. Tezi, Fırat Üni. Elazığ, 1999)